

Összefoglaló

Az olvasás népszerűsítése a digitális környezetben

Az EU Tagállamok szakértői munkacsoportjának jelentése a Nyitott Koordinációs Módszer (OMC) keretében

1. Bevezető

Az Európai Unió 2015-2018-as Kulturális Munkaterve hatalmazta fel az EU tagállamainak szakértőit, hogy 2015-ben önkéntes alapon munkacsoportba szerveződjenek és készítsenek egy esettanulmányokat tartalmazó jelentést az alábbi témában:

„Az olvasás népszerűsítése digitális környezetben, a hozzáférés és a közönségépítés ösztönzése érdekében. A szabályozási keret feltérképezése, különös tekintettel az engedélyezési gyakorlatokra, a határon átnyúló szolgáltatásokra és a közkönyvtári e-könyvkölcsönzésre.”

A Munkaterv emellett kiemeli az olvasást, „mint az ismeretterjesztésnek, a kreativitás fejlesztésének, a kultúrához való hozzáférés és a kulturális sokszínűség előmozdításának, valamint az európai öntudat erősítésének eszközt, figyelembe véve az elektronikus könyvekre és a nyomtatott könyvekre vonatkozó különböző feltételeket.”

Huszonhárom tagállam, és rajtuk kívül (meghívásra) Norvégia képviseltette magát: mindegyikük kormánya szakértőket jelölt ki, akik részt vettek a megbeszéléseken, a jelentés előkészítésében, illetve a munkacsoport online platformján zajló együttműködésben. A téma egyértelműen aktuális és releváns az olyan, nemzeti, EU-s és globális szinten zajló szakpolitikai fejlemények szempontjából, mint például: az irodalmi örökség digitalizálása; e-könyvkölcsönzési platformok létrehozása; az olvasás népszerűsítése; díjszabási politikák és támogatások; ÁFA-kulcsok; szerzői jogi és kölcsönzési jogi szabályozás; kutatások és statisztikák; a hardverek és szoftverek kompatibilitása; a kiadott művekhez való hozzáférés a nyomtatott szövegek használatában akadályozottak számára.

2. Szakpolitikai kontextus és definíciók

A csoport úgy döntött, hogy az „értelmező olvasás” kulturális szempontjára fókuszál, meghaladva az olvasási készség oktatási aspektusát. A „digitális környezet” fogalmát három szempont alapján vizsgálta: szöveges/leíró természetű *digitális/digitalizált tartalom*; az olvasás népszerűsítésének digitális csatornái; végül a szöveges tartalom elolvasásához vagy meghallgatásához, az erre szolgáló hardverek vagy szoftverek használatához szükséges *digitális olvasási* készségek. A hozzáférést két szempont szerint vizsgálták: a hozzáférés *tárgya* (főleg szépirodalom vagy próza a jelentésben) és a hozzáférés *alánya* (a fő elv szerint ez mindenkire vonatkozik, de a jelentés azonosít különleges szükségletekkel bíró csoportokat is, mint például az olvasási nehézségekkel küzdő vagy nyelvi kisebbséghez tartozó emberek).

A jelentés az olvasás digitális környezettel összefüggő lehetőségeit és kihívásait a könyvekkel foglalkozó különböző szereplők számára azonosítja: olvasók, könyvtárak, könyvkereskedők, szerzők, kiadók, oktatási intézmények, olvasást népszerűsítő szervezetek, kulturális intézmények, kollektív jogkezelő szervezetek és online felületek. A legfontosabb lehetőségek és kihívások a hozzáférés könnyítéséhez, a költségekhez, a minőséghez, az erőforrások felhasználásához, a jogokhoz és díjazásokhoz, a fejlesztésekhez és a nyelvi örökség megőrzéséhez kapcsolódnak.

A jelentés három fő szakpolitikai összefüggést mutat be: kulturális, társadalmi-oktatási, és demokratikus. Az európai szakpolitikák mindhármát felölelik, de különböző hangsúllyal, és ez a nemzeti közkönyvtári politikákra is igaz. A jelentés releváns esettanulmányokkal szolgál: a Europeana kulturális, a holland olvasás-ösztönzési politika a látáskorlátozottak körében társadalmi, a bolgár e-tankönyvek pedig oktatási keretet ad. Az olvasás digitális környezetben felmerülő társadalmi és pszichológiai szempontjait is tárgyalja a jelentés, mivel a kutatások alapján a képernyőről történő olvasás akadályozhatja az elmélyülést.

3. A szabályozási keret feltérképezése

Elsőként az *e-könyvek árképzését* térképezték fel, tekintettel az ÁFA-ra, a rögzített árakra és a támogatásokra.

- Az EU 2006/112/EK irányelvvel kapcsolatban egyértelmű aggodalmak fogalmazódtak meg. Az irányelv csökkentett általános forgalmi adó kulcsok használatát csak nyomtatott könyvek esetében engedélyezi, az elektronikus könyvek esetében nem, mivel ezeket inkább szolgáltatásoknak, mint áruknak tekinti. A jelentés utal Juncker elnök 2015. májusi bejelentésére, miszerint a 2016-os európai uniós ÁFA reform

célja, hogy az e-könyvek és a nyomtatott média azonos kategóriába kerüljenek, és hogy „az általános forgalmi adó technológiailag semleges legyen.”

- Rögzített árakat számos európai ország szab meg nyomtatott könyvekre vonatkozóan, ugyanakkor mindössze Ausztria és Norvégia alkalmaz rögzített árakat az e-könyvekre is; Németországban jelenleg az erről szóló jogszabály előkészítése zajlik.
- Támogatásokat sok EU-tagállam nyújt közvetlen vagy közvetett formában – például kormányzati támogatások az irodalom digitalizálására, e-könyvek vásárlására nyújtott támogatás a nemzeti- és közkönyvtárak részére, támogatások az elektronikus olvasási felületek fejlesztésére és a digitális olvasási készségek terjesztésére.

[Az e-könyvek és az e-olvasók kompatibilitásával](#) is foglalkozik a jelentés, mind a könnyű felhasználhatóság, mind a versenyellenes gyakorlatok tekintetében. Ezen felül a jelentés elismeri a különböző formátumú e-könyvek „átvihetőségének” szükségességét, hogy az olvasókat ne köthesse magához egyetlen szolgáltató. Az Európai Digitális Olvasói Laboratórium nyílt, átjárható kiadói és digitális olvasási rendszert javasol, elsősorban az EPUB (elektronikus kiadói) formátumra alapozva. Norvégia e-könyv adatbázis rendszerének köszönhetően, amely minden kiadót és könyvkereskedőt összeköt, az országban több, mint 10 internetes könyvesbolt működik, amelyek egyike sem vált domináns piaci szereplővé.

[A határon átnyúló e-könyves szolgáltatások](#) egyértelmű előnyökkel járnak az azonos nyelvű közösségek számára. Két esettanulmányt mutat be a jelentés: az Olasz Digitális Könyvtár a határon átnyúló könyvtári együttműködés példája Szlovéniában, Horvátországban és Olaszországban, míg az észtországi ELLU globálisan nyújt hozzáférést az észti irodalomhoz, ezzel szolgálva az adott nyelvi diaszpórát.

A jelentés rövid [áttekintést nyújt az EU-s jogszabályokról](#), különös tekintettel a 2015-ös Digitális Egységes Piac stratégia e-könyvekhez kapcsolódó szempontjaira, a 2015-ös Európai Akadálymentesítési Intézkedéscsomag e-könyvekre vonatkozó követelményeire és a 2012-es árva művekről szóló irányelvre.

[Az engedélyezési gyakorlatokat](#) is leírja a jelentés, az EU 2001/29/EK számú, információs társadalomról szóló irányelvének összefüggésében vizsgálva azt. Az európai országok különböző módokon közelítik meg az e-könyvkiadás kérdését –nyilvános licencekkel (mint például a Creative Commons), kiterjesztett kollektív engedélyezési gyakorlattal (ezt egy norvég esettanulmány mutatja be), vagy szerzői jogi kivételekkel és a szerzői jogok korlátozásának más formáival (az új szlovák e-könyvkiadási törvényt, mint egyedi megközelítést mutatja be a jelentés).

A [közkönyvtári e-könyvkölcsönzés modelljei](#) Európa-szerte nagyon változatosak, köszönhetően az egyes országok egyedi jellemzőinek, mint például a politikai elvek (pl. magán- vagy köztulajdon), a kulturális normák és értékek (pl. tagdíjak elfogadhatósága) és a gazdasági adottságok (pl. a nyelvi közösség mérete, a nemzeti könyvpiac versenyképessége). Kulcsszerepe van a „súrlódási stratégiáknak” (friction strategies), hogy az e-könyvkölcsönzés ne károsítsa a kereskedelmi piacot; erre jelent megoldást az embargó, az egy példány-egy olvasó elv, a licencek megújítása, vagy a kimaradás lehetősége. A pénzügyi megoldások, a szakpolitikai döntések és az elosztáshoz igénybe vett technológiák országonként változnak, sőt, még a helyi és regionális hatóságok között is különbségek vannak. Egyértelműen nincs „tipikus” európai e-könyvkölcsönzési modell; a jelentés hat különböző esettanulmányt mutat be.

4. Következtetések és ajánlások

Az e-könyvek piaci részesedésének stagnálását látva olyan élen járó piacokon, mint az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság, nem valószínű, hogy az olvasás és annak népszerűsítése a közeljövőben teljesen digitálissá válna.

Bár a képernyőről való olvasás az elmélyülést nehezítheti, az esettanulmányok azt mutatják, hogy az olvasási készségeket a digitális környezet tágíthatja és mélyítheti, egyének és konkrét célcsoportok számára is.

A jelentés által lefedett számos különböző problémának és a könyvkereskedelem, illetve az olvasást népszerűsítő mozgalom szereplői között tapasztalható érdekellentétnek köszönhetően nem volt könnyű konkrét szakpolitikai ajánlásokat megfogalmazni. Alább tíz ajánlás összefoglalása olvasható, amelyek a nemzeti kormányoknak, az EU-nak és az érintett szereplőknek szólnak. A teljes jelentés ezeket nagyobb részletességgel mutatja be.

[A szakpolitikai döntéshozóknak \(a nemzeti kormányoknak és/vagy az EU-nak\) tett ajánlások](#)

- Ösztönözzék a marrakesh-i szerződés végrehajtását, a nyomtatott szövegeket használatában akadályozott személyek segítése érdekében
- Szolgáltassanak több és jobban használható (összehasonlítható) statisztikai adattal
- Ösztönözzék a további kutatásokat a hagyományos és a digitális szöveg olvasása közötti különbségekről
- Ösztönözzék az olvasást mindkét formában, különös tekintettel az olvasási kedv növelésére
- Ösztönözzék az e-könyv formátumok és az e-olvasók nagyobb kompatibilitását célzó munkát, többek között uniós kutatási támogatásokkal

- Élénkítsék a határon átnyúló szolgáltatásokat, például az együttműködési projekteknek nyújtott uniós támogatásokkal
- Vizsgálják felül az uniós ÁFA-val kapcsolatos jogszabályokat, csökkentsék az e-könyvek ÁFÁ-ját a nyomtatott kiadványoknál alkalmazott szintre.

Az érintett szereplőknek tett ajánlások

- Dolgozzanak tovább e-kiadványokkal kapcsolatos szabványokon és azok harmonizációján
- Folytassák és erősítsék az olvasás népszerűsítését célzó munkájukat, a papíralapú és a képernyőn megjelenő szöveg értékét egyformán elismerve
- Hozzanak létre együttműködési platformokat a szektor más szereplőivel, akár határokon átnyúló módon is.

A jelentéshez csatolt mellékletek

A jelentéshez csatolt két melléklet tartalmazza a csoport tagjainak és kapcsolattartóinak teljes listáját, illetve a résztvevő Tagállamok által szolgáltatott válaszok átfogó összefoglalóját, amelyeket az olvasás digitális környezetben való ösztönzésének négy szempontjáról készített kérdőívben fejtettek ki:

- szakpolitikai célok (általában véve az olvasással kapcsolatban)
- szakpolitikai intézkedések (az elektronikus olvasással kapcsolatban)
- kulcsszereplők
- célcsoportok

[A kérdőívre szinte minden válasz 2015-ben érkezett, így bizonyos szakpolitikai szempontok és főként statisztikai adatok nagy valószínűséggel változtak a jelentés kiadásáig eltelt idő alatt.]

A teljes jelentés elérhető:

http://ec.europa.eu/culture/library/index_en.htm

A Nyitott Koordinációs Módszert alkalmazó munkacsoport társelnökei:

Frank Huysmans (NL) frank@warekennis.nl

Timotea Vrablova (SK) timotea.vrablova@gmail.com

További információ:

Európai Bizottság

Oktatásügyi és Kulturális Főigazgatóság

D Igazgatóság – Kultúra és Kreativitás

D1 Egység – Kulturális Sokszínűség és Innováció

E-mail: EAC-UNITE-D1@ec.europa.eu